

lisalmen luontouutiset
2007

ILYY

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys ry

Hallitus:

Puheenjohtaja

Heidi Niemeläinen

heidi.niemelainen@iisalmi.fi

Varapuheenjohtaja

Jukka Väre

jukka.vare@iisalmi.fi

Rahastonhoitaja, museonhoitaja

Pertti Kaarakainen

pertti.kaarakainen@gmail.com

Sihteeri

Jarmo Yliluoma

jyliluoma@gmail.com

Jäsenet

Sirkka Immonen

sirkka_imm@hotmail.com

Kai Jäderholm

jader@dnainternet.net

Jouko Pulkka

jouko.pulkka@luontosavo.com

Anna Hahtola

anna.hahtola@iisalmi.fi

Eini Tallgren

matti.tallgren@luukku.com

Jaakko Laasanen (varajäsen)

Martti Mäkelä (varajäsen)

Taitto ja kannen kuva

Jarmo Yliluoma

Tässä lehdessä

Puheenjohtajan palsta Heidi Niemeläinen	3
Luontomuseolta Pertti Kaarakainen	4
Luontoa ja talven iloja Eero Antikainen	6
Eksotiikkaa kasvikokoelmaan Matti Tallgren	8
Varpuset reissaajina Eero Antikainen	9
Paikallisyhdistysten tapaaminen Anna Hahtola	10
Suurpetohavaintoja Pertti Kaarakainen	11
Pikkunahkiaisia kauhomalla Uolevi Skarén	12
Tapaus Rasinkallio Uolevi Skarén	13
Majava Anna Hahtola	14
Kirjekyyhky harhautui Iisalmeen Uolevi Skarén	15
Ylä-Savon pöllöistä 2007 Uolevi Skarén	16
Sopulisyksy Uolevi Skarén	17
Itikan suora vaati taas saukon Uolevi Skarén	18
Myöhäinen pikkulepinkäinen Jarmo Yliluoma	19
Museotiedotus Pertti Kaarakainen	19

Puheenjohtajan palsta

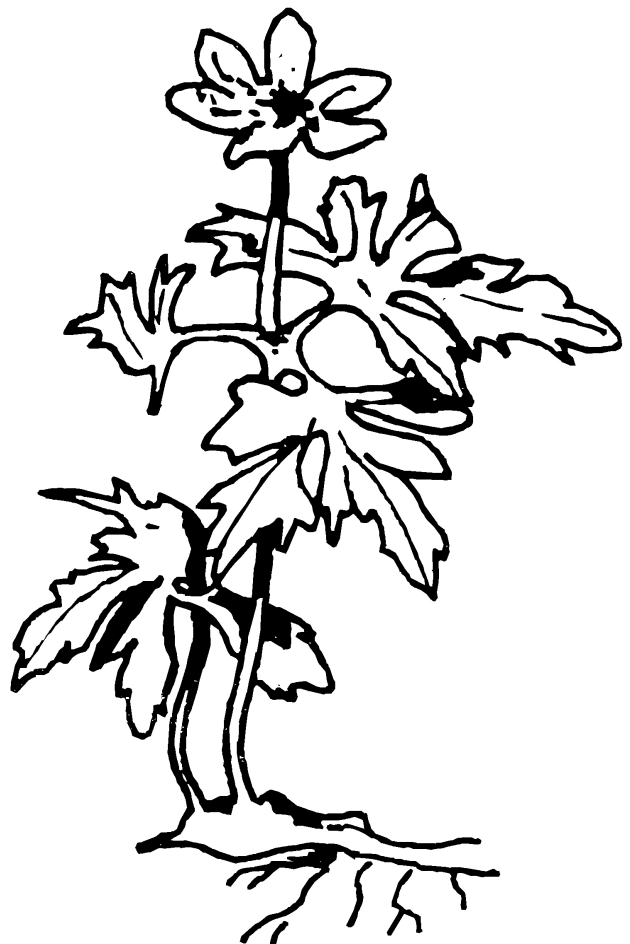
Olen saanut toimia nyt vuoden pitkäikäisen yhdistyksemme puheenjohtajana. Arvelutti kyllä vuosi sitten kovasti tähän toimeen ryhtyminen, Kain (Jäderholm) ansiokkaan pitkäaikaisen työn jatkajaksi lähteminen. Kuitenkin kun pyydettiin, 10 vuotta yhdistyksen hallituksessa mukana olleena otin pestin ilolla vastaan. Toivon pystyväni välittämään luonnonsuojelutyön merkitystä – varsinkin omassa lähiympäristössämme - mutta myös globaalisesti kun taistelemme ilmastonmuutosta ja uhkaavaa 6. sukupoltoaaltoa vastaan.

Pienetkin luonnon hyväksi tehdyt teot ovat merkittäviä, joku seuraa esimerkiksi ja tekee kenties vielä jotain enemmänkin. Oikeasti luonnon ehdoilla elämisen ja sen kunnioittamisen pitää olla tekojamme ohjaava nuora, jotta planeettamme säilyy elinkelpoisena sukupolville meidän jälkeemmekin. Paitsi meille ihmisille, myös muille eliölajeille!! Kukaan ei kuitenkaan pysty yksin kaikkea tekemään ja aina löytyy joku tekemään senkin asian paremmin, jossa itse luulit olevasi paras. Tällä tarkoitan ihmisten voiman olevan *yhteistyö*; niin meillä yhdistyksessämme kuin yleensä luonnonsuojelutyössä.

2007 ILYY on toiminut varsin perinteisesti. On järjestetty yleisötilaisuuksia (susitutkimus, Seppo Ronkainen sekä metsästyksen ja luonnonsuojelun yhteensovittamisesta, Martti Hahtola), yleisöretkiä ja linturetkiä ja osallistuttu aktiivisesti alueiden suunnitteluun antamalla lausuntoja ja osallistumalla kaavoitustilaisuuksiin ym. Lisänä v. -07 toiminnassa on ol-

lut yhteistyö Kajaanin Seudun Luonnon ja Kiuruveden Luonnonystävien kanssa. Meillä oli Luontomuseolla koko toukokuun nähtävillä valokuvanäyttely LAAKAJÄRVI- Katoava hiljaisuuden keidas, joka toimi viimeisenä vetoomuksena alueen maanomistajille (A. Ahlström Oy, Metsähallitus ja UPM-Kymmene Oy) jättää alue rakentamatta. Myös meille Ylä-Savolaisille Laakajärvi on arvokas erämainen retkikohde. ILYY järjestikin tänä vuonna toisen yleisöretkistään Laakajärvelle. Retkestä enemmän toisaalla tässä lehdessä.

Kiuruvetisten kanssa oli jälleen suunnitella yhteinen valkovuokkoretki Pörsänmäkeen. Valkovuokkoretki kuitenkin

peruuntui koska lähtijöitä ei ilmaantunut tarpeeksi Kiuruvedeltä eikä Iisalmesta.

Tulevana vuonna, 2008, Suomen Luonnonsuojeluliitto juhlii 70-vuotista taivaltaan ja me jäsenyhdistyksetkin juhlimme! Yksi teema on järjestää jäsenille retket Luonnonkukkien päivänä 15.6 sekä Joka miehenpäivän juhlavaellus 14.9 (ehkä yhdessä Ladun kanssa). Nämä retket yhdistys tarjoaa Teille *hyvät jäsenet*, tervetuloa! Kirjasimme toimintasuunnitelmaamme myös uuden Luonto- ja retkikerhon, jossa vetäjinä vuorottelevat yhdistyksen

aktiivit ja tarkoituksena on ettei mennä merta edemmäs kalaan vaan ainakin aluksi tutustutaan ympäröiviin luontokohteisiin Ylä-Savossa. Kun liikutaan kimpassa, niin kustannukset eivät kipua korkeiksi. Seuratkaa Iisalmen Sanomien muistiota; Retkikerhon kokoontumisista ilmoittamme ainakin siellä.

Kiitos teille jäsenet kuluneesta vuodesta!!

Luonto Ystävällistä vuotta 2008 toivottaen Heidi Niemeläinen, PJ I.L.Y.Y. ry.

Pertti Kaarakainen

Luontomuseolta

Iisalmen luontomuseon kokoelmat omistaa Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys ry. Yhdistys myös ylläpitää museota. Kävijämäärä on vuosittain n. 4000 – 5500 henkilöä. Aukiolon on mahdollistanut yhdistelmätuella palkatut henkilöt, joita on tähän päivään mennessä ollut yli 50.

Museotilan muutto väestönsuojasta ja rakentaminen aloitettiin syyskuussa 1989, museo oli valmis keväällä 1990. Näyttelytilaa on yhteensä 200 neliötä, 150 neliötä yleisötilana ja loput tutkimus- ja säilytystilana. Näyttelykaappeihin tulee koko ajan lisää materiaalia ja niitä myös korjaillaan.

Maalaukset on tehnyt kuvataidekoulun ryhmä; nimet ovat järvimaisemassa. Muut maalauksen on tehnyt Kimmo Kainulainen, sonkajärveläinen nuori maalusharrastelija. Eläimet on saatu yleisöltä, poliisilta ja

omia löytämiä. Niitä ei ole tarkoituksella tapettu. Näytteet käsitellään, täytetään tai säilötään täällä. Näytteiden luettelointi on vielä kesken, vaikkakin niitä on luetteloitu jo noin 55 000 kpl. Näytteistä osa säilytetään pakasteessa ja osan säilyvyys taataan, mm. perhoset, käyttämällä keran vuodessa pakastimessa kylmäsäilyssä.

Dioraamoissa ei ole nimiä, koska täällä pidetään tunnistuskoulutuksia, mm. metsästystutkinto.

Kaikkia näytteitä ei voida pitää esillä. Tutkimusmateriaali on säilössä ja siihen on mahdollista tutustua vain erityisluvalla. Opetuskasviot ja tulevat sammal- ja jäkäläkasviot ovat tutkittavissa myös yleisölle.

Kasvinäytteitä 33 000, näytteitä on kerännyt n. 1 500 kerääjää. Nahkanäytteitä

on yhteensä n. 5 000, kallonäytteitä 32 000, tutkimuseripainoksia (artikkeli-kanta) lukematon määrä. Lähes koko Pohjois-Savon alueelta kerätyistä saukon ulostenäytteistä (satoja), saamme tietoa mm. kannanvaihteluista ja ravintotottumuksista.

Museon tarkoitus on kerätä ja säilöä materiaalia, mm. eläinnäytteiden arvo on ikuinen.

Museon dioraamat esittelevät yläsavolaista luontoa tänne kuuluvine eläimineen ja kasveineen. Esillä on 10 erilaista biotooppia = elinympäristötyyppiä, joita kaikkia löytyy myös täältä Ylä-Savon alueelta.

Päädioraama on järvimaisema, joka vaihtuu rehevästä karuun, keväästä syksyyn, järven pohjasta taivaalle maan halkileikkauksineen. Myöskin eläimet, pääosin vesilinnut, ehtivät vaihtaa pukunsa vuoden-aikojen mukaan tässä, noin 10 metriä pitkässä kaapissa.

Kivikaapeissa on esitetty kivien kierto-kulkua maan uumenista pinnalle ja takaisin, sekä raakakivestä hiotuiksi koruiksi. Lisäksi joukossa on muutamia raakamalminäytteitä.

Luontomuseon asiantuntijat antavat vastauksia myös yleisöltä tuleviin kysymyksiin ja määrittävät löydettyjä eläimiä, he myös noutavat loukkaantuneita eläimiä, lähinnä lintuja ja niitä myös hoidetaan. Museon väki kerää ja kirjaa ylös erilaisia havain-toja mm. linnuista.

Internetistä löytyy luontomuseon kotisivu osoitteesta:

<http://www.iisalmenluontomuseo.net>

Museolla on myytävänä linnunpönttöjä, siemeniä, postikortteja ja muuta museo-kauppatuotetta omakustannushintaan.

Meidät löytää Iisalmen kulttuurikeskuksesta Kirkkopuistonkatu 9.:stä. Sisäänkäynti on takapihan puolelta.

Tervetuloa tutustumaan!

Hiiripöllö museolta, kuva: Jarmo Yliluoma

Luontoa ja talven iloja Parsilla

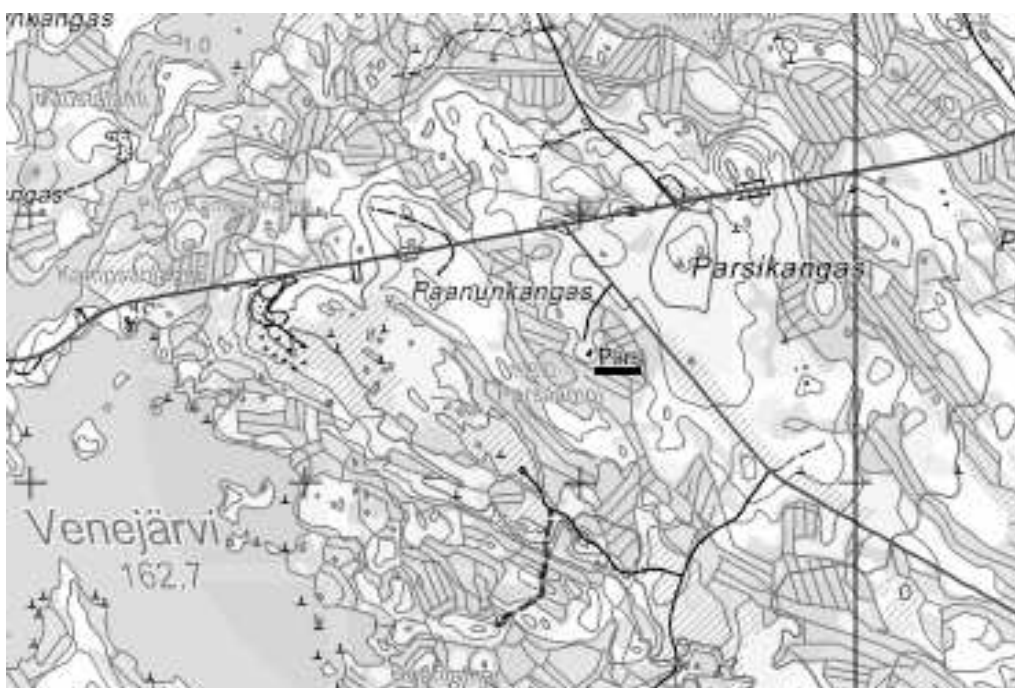
Iisalmesta käsin on mukava hakeutua jollekin lähialueelle katselemaan luontoa ja liikkumaan erämaan parissa. Ei tarvitse ajaa edes Kuhmoon tai Koillismaalle. Entisen metsäkämpän tienoo Sukevan Parsi Torikanmäen takana muuttuu viehättäväksi jo alkutalvesta, siihen aikaan vuodesta, kun ensilumi verhoaa maat.

Itsenäisyyspäivään mennessä valkoinen peitto on jo yleensä luonnon yllä. Kaikki vaikuttaa silloin niin kauniilta, puhtaan valkoiselta. Lumen suhteellisen varhainen ilmaantuminen Sukevan seudulla selittyy maaston korkeuseroilla. Alue sijaitsee noin 82 m Iisalmen Porovettä ylempanä (Lyytikäinen, Seutukaavaliitto kartta 1974), joten usein se sade, mikä tulee Iisalmessa räntänä, leijuilee Sukevan takana lumena. Lumipeitto kasvaa.

Asuessamme Iisalmessa silloin tällöin sattui, että kouluelämästä tarjoutui mahdollisuus irrottautua ja järjes-

tää "luontopäiviä" pikkujoulun, itsenäisyyspäivän aikoihin. Enemmän aikaa liikenin sitten tietenkin joululomilla.

1970-luvulla Parsin metsätyökämpä oli muistaakseni Nurmeksen metsänhoitopiirin hallinnassa. Se oli siistissä, aika hyvässä kunnossa. Rakennus edusti itse asiassa paritaloa, jossa oli kahden tuvan ohella "olohuone" keskellä, keittiö ja emännän kamari sekä "kympin" toimisto ihan vieressä. Huoneet olivat tilavia metsureiden tupia, joiden kalusteisiin kuului-
vat jyrkät pöydät, vaatekaapit, kerros-sängyt, menevän veden altaat, mutta ei sisä vessaa. Kämpä sijaitsi idyllisen lammen rannalla, jonka jäähän ystävämme puhkoivat sydämenmuotoisen avannon. Sauna itsessään oli jyrkät pyöröhirsinen rakennus. Avantouinti kuului aina ohjelmaan. Erämaakorppien ronksutus osoitti, että metsät eivät olleet autioita. Pikkurui-
nen hömötiainen tuli rasvan syöntiin jo hämärissä aamulla.

Töyhtötiainen ja kuusitiainenkin pyrähtelivät "hömmärin" seuralaisina. Saattoi havaita, että kämpän asukkaat olivat ruokineet hyvin näitä metsän ystäviään.

Varsin ilahduttavia vieraita lintujen ruokintapaikoilla olivat kuukkelit, joilla lienee alueella omat populaationsa. Ne lie-

nevät levittäytyneet Tiilikan seudulle jo ennen sitä aikaa, jolloin "löysimme" nämä maastot ja aloimme monitoroida eksoottisia "Lapin lintuja" kuukkelin niiden kärjessä (Antikainen & Kauhanen 1973).

Saukot

Saukkojen tarkkailu kuului myös luonnon tsekkaamiseen. Kävelyretket Ison Viinijärven ja Venejärven maastoihin paljastivat, että lähijärvissä ja rannoilla asustaa useita saukkoyksilöitä. Uolevi Skaren on ansiokkaasti selvittänyt alueen ja koko maan saukkotilannetta, saukkokantoja Itä-Suomessa ja eri populaatioiden kytkentöjä toisiinsa (Skaren 1989). Onnistuimme mekin löytämään saukkojen liukumäkiä ja ruokailupaikkoja Venejärven rantatörmillä.

Susikävelyt metsäautoteitä myöten toivat jännitystä yön pimeydessä. Olimmehan varmoja, että seudulla eli hukkia, mutta onnistuisimmeko näkemään yhtäkään? Seurueemme pienimmät hokivat alati, että joukkomme viimeiseksi jäänyt syödään... Heitä taisi pelottaa!

Kelkkahulluttelua....

Aikuisiakin saattaa toisinaan lapsettaa. Silloin kun oltiin Parsilla joulunvietossa, järjestettiin tapaninajot! Lunta oli tavallisesti tähän aikaan jo paljon ja maantiet kapeita aurausten reunustamia rännejä. Laitettiin suuri liiteristä löytynyt kämpän vesikelkka pitkän narun jatkeeksi henkilöauton perään.

Vähitellen kiihdytettiin vauhtia... 50 km / t ..70 km/ avoimessa kulkupelissä, pimeässä ja pakkasella se tuntui melkoiselta. Meno kävi vielä kovemmaksi, yltyi peräti kahdeksaankymppiin asti! Parsin maastot vain vilistivät tien vieressä. Onneksi kaik-

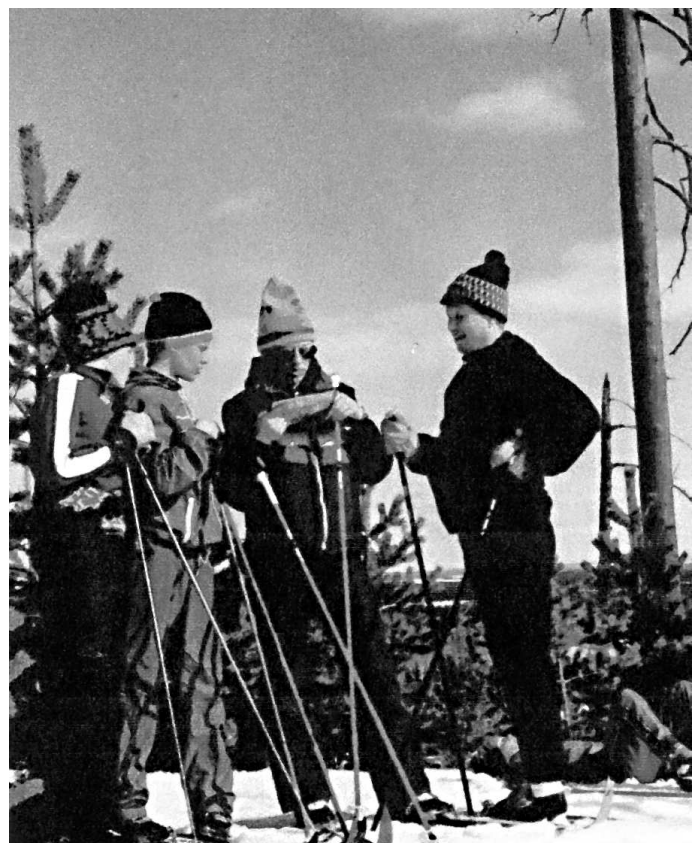
ki sujui hyvin. Kukaan ei pudonnut kyydistä. Ja vaikka olisi pudonnutkin, eipä olisi korkealta kierähtänyt! Hauskuutta piisasi.

Eräänä vuonna vieraanamme parsilla oli Adventtikirkon "piispa" teol. maisteri William Aittala vaimonsa Sinikan kanssa Turusta. Hekin harjoittivat hiihtoa, saunoivat, nukkuivat hyvin ja nauttivat erämaan rauhasta.

Parsin käytöstä maksettiin luonnollisesti vuokraa ja kämpän kiinteistöstä allekirjoitettiin aina palovakuutus käyttöajalta.

Parsin yllä kuvatuunlainen luonto/vuokrakäyttö on nyt jo historiaa. Paikka on myyty yksityiselle omistajalle. Puomilla lukee: YKSITYISALUE!

Ihan tulee haikea olo...

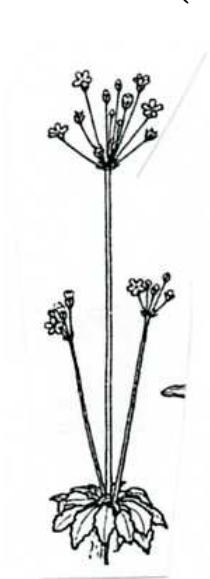

Kuva: Eero Antikainen

Eksotiikkaa kasvikokoelmaan

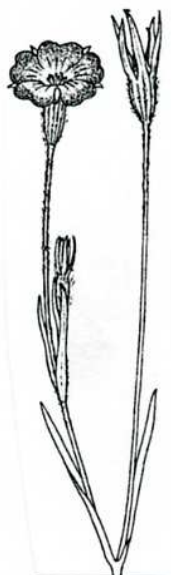
Kuluneen kesän ja syksyn ”siemenkasvisadossa” on luontomuseomme siemenkasvien pääkokoelmaan jälleen saatu useita erikoisuuksia. Esimerkkeinä voidaan valita vaikkapa seuraavat: Ketonukki, aurankukka ja pensaskanerva.

Esikkokasveihin (*Primulaceae*) kuuluva ketonukki (*Androsa septentrionalis*), kuva

1, on pieni, valkokukkainen eri teitä ihmisen mukana saapunut laji. Se suosii ketoja, penkereitä, harjuja ym. valoisia ja lämpimiä kasvupaikkoja, jotka mm. rakentamisen ja nurmikoiden teon lisääntyessä ovat uhanalaistuneet. Nyt saatu ketonukkinäyte on tallennettu kouluperbarioon 1920-luvulla Iisalmen Poroveden kylältä.

Kohokkikasveihin (*Caryophyllaceae*) kuuluva aurankukka (*Agrostemma githago*), kuva 2, on kookas puolimetrisen huomiota herättävästi purpuranpunateriöinen satunaislaji. Vielä 1950-luvulla sitä Iisalmen seudun pelloillakin nähtiin ruishalmeen ”koristeena”. Vähitellen tarkentunut kylvösiementen puhdistaminen vähensi kutsumattomia tulokkaita ja näin aurankukkaa ei pelloilla enää näe. Kokoelmaan saatu aurankukkanäyte on sekin kouluperbarioon

tallennettu 1920-luvulla Iisalmen Porovedeltä.

Tamariskikasveihin (*Tamaricaceae*) kuuluva pensaskanerva (*Myricaria ger-*

manica), kuva 3, on edellisistä poiketen aito luonnonkasvi. Eksoottiseksi sitä voidaan Suomessa sanoa levinneisyytensä takia. Lajia näet tavataan vain aivan koillisessa Utsjoen Pulmankijärven ja siihen laskevien jokien soraisilla rannoilla. Sieltä sen tallensi Uolevi Skarén Lapin retkellään viime syyskuussa.

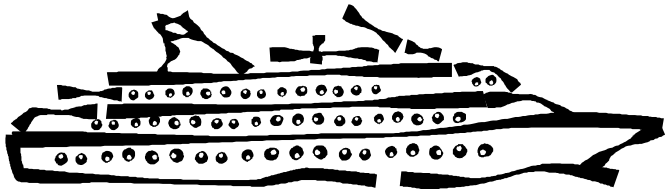
Lisätietoja saa mm. seuraavista:
Hämet-Ahti, L. ym. (toim.) 1998:
Retkeilykasvio. 4. uud. painos. s. 656
Yliopistopaino. Helsinki.

Mossberg, B., Stenberg, L. 2005: Suuri Pohjolan Kasvio. s. 928
Tammi. Helsinki.

Ryttäri, T., ym. (toim.): 1997:
Uhanalaiset kasvimme. s. 335 s.
Kirjayhtymä. Helsinki.

Lutukka-lehti, mm.:
No 1/1985 s. 22.
No 1/1986 ss. 19-20.
No 3/1996 ss. 77-78.
No 2/1998 ss. 44-45.

Varpuset reissaajina Helsingin ja Tallinnan välillä

Eckerö-linjan alukset lähtevät nykyään Tallinnaan Helsingin Länsisatamasta, mihin on rakennettu matkustajaliikennettä palveleva terminäali. Viroon menevät matkailijat pääsevät siirtymään ramppeja myöten laivan sisäänkäyntiin ja hisseillä omille kerroksilleen laivalla. Kaikki käy niin tehokkaasti ja nopeasti, ettei oikeasti huomaakaan kun 8-kerroksinen laiva jo liikkuu ja sataman lokit ovat siirtyneet "saattojoukkoihin". Lentävätköhän nämä Larus-lajit vain hovin vuoksi laivan rinnalla ja ympärillä?

Parempi selitys lienee se, että tarkkanäköisinä ne nappailevat vedestä laivan potkurimyllerryksen nostattamia kuolleita kaloja - ja muuta syötäväksi kelpaavaa. Ja sitten nuo valkokyljet, jotka edustavat tui-ki tavallisia lajeja (kala-, harmaa-, selkä- ja naurulokkeja, nuoria ja vanhoja yksilöitä) "jättäytyvät pois laivan seurasta". Ne päästävät teräsjätit kyntämään kohti ulappaa.

Matkalla Viroon 21. 10. menin pian laivan lähdön jälkeen haukkaamaan raitista meri-ilmaa laivan 7. kerroksen ulkokannelle. Istuuduin erään pelastusliivejä kätkevän laatikon päälle. Lähelleni lennähti kymmenkunta varpusta, jotka pomppivat kesynoloisesti siinä kannella, lattialla. Pian havaitsin, että jäljellä olikin vain

muutamia yksilöitä. Minne ne muut menivät? En havainnut yhtenkään poistuneen lentoon.

Aloin seurata tilannetta intensiivisesti. Pian havaitsin, että varpuset katosivat pressulla peitetyn pelastuslautan suojiin eivätkä tulleet sieltä ulos. Ulkoilmassa oli nyt jo varsin tuulista ja viileätä.

Varpuset käyttivät siis löytämäänsä "lintuhyttiä" matkustamiseensa! Lienevätkö seilanneet sen suojissa useinkin? Ja ihanko Viron rannikolle saakka?

Joka tapauksessa luonto siis oppii hyödyntämään nykyistä teknologiaa ja sen tarjoamia mahdollisuuksia.

Kuva: Kai Jäderholm

SLL:n paikallisyhdistysten tapaaminen Pieksämäen Partaharjulla 1. - 2.9.2007

Suomen Luonnonsuojeluliitto piti kauniilla Partaharjulla Pieksämäellä 1.-2.9.2007 paikallisyhdistystapaamisen.

SLL täyttää ensi vuonna 70 vuotta, Suomessa on pinta-alasta suojeltu 0,7 %! Koukussa oli yli 60 henkilöä Uudelta maalta Inariin, luonnonsuojeluyhdistysten aktiiveja. Ohjelma oli monipuolinen ja asioita liikaakin.

Professori Ilkka Hanskin esitelmä herätti ajatuksia: 6. sukupuuttoaalto maapallolla on käynnissä, miten sitä estetään?, biodiversiteetti on säilytettävä – miten lopetetaan elinympäristöjen hävittäminen, ilmastonmuutos, tulokaslajien vyöry? Luonnonsuojelu ei ole enää aatteellista, epäpoliittista, tutkimustietoon perustumatonta kulttuurityötä. Luonnonsuojelubio-logia on oma tieteenalansa. Eikä tutkija

saa olla vain kaasupolkimenpainaja talousmiesralliaautoilijan vieressä vaan asiantuntijakartan- lukija (jarrumies?). Tutkijoiden pitäisi olla ”vilpittömiä tiedonlevittäjiä”.

Luonnonsuojelun historiikkikatsauksen esittivät Terho Poutanen ja Heikki Simola. Kuultiin suomalaisen ympäristöliikkeen vaiheita, laulujoutsenen tarina ja Pentti Linkola mainittiin.

Yhdistysten aktiivit kertoivat omia kokemuksiaan. Katsauksen aloitti Pieksämäen seudun luonnonystävästä Jaakko Savola. Mielenkiintoista oli kuulla Ivalosta, että siellä yhdistyksen hallitukseen kuuluu kaksi karhun kaatajaa. Me etelän turistik olemme ”reppulutikoita” tai ”rinkkasatiaisia”.

Sirkka Immonen, Marja Tenhunen ja Heidi Niemeläinen,
kuva: Anna Hahtola

Kertomusten ja keskustelujen jälkeen käveltiin Partaharjun komeissa maisemissa ja opittiin tuntemaan männyn tuoksuvalmuska. Illalla saunottiin, uitiin, jatkettiin keskusteluja hollituvassa.

Sunnuntaina tehtiin yhteenvetoja ja kes-

kusteltiin pienemmissä ryhmissä. Tarkoitus oli myös ideoida tulevan juhluvuoden tapahtumia.

ILYY:stä mukana olivat Heidi Niemeläinen, Anna Hahtola, Sirkka Immonen.

Pertti Kaarakainen

Suurpetohavaintoja

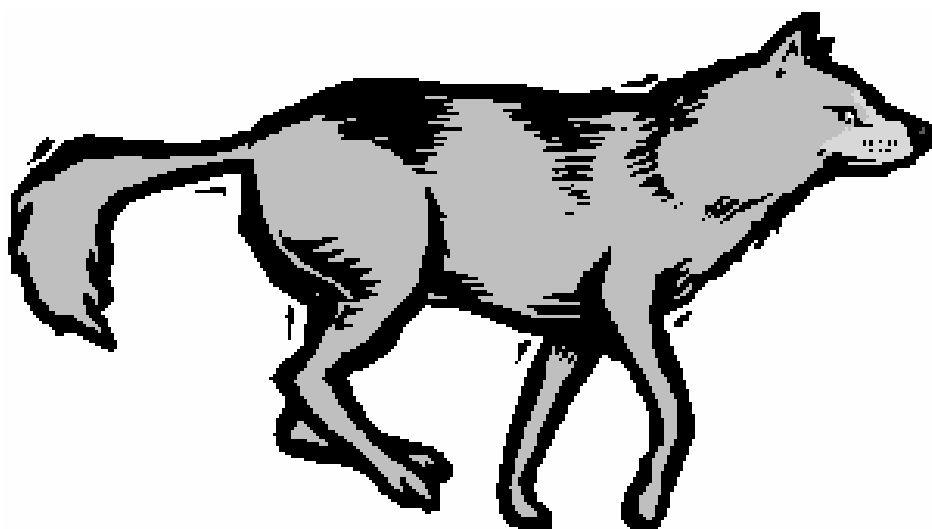
Sonkajärven itälaidalla Koirakoski- Jyrkkä akselilla on kuluvana vuonna tehty useita suurpetohavaintoja. Varhain keväällä oli useita karhunjälkihavaintoja kuten myös ilveksistä.

Kesäkuun puolivälissä olimme mökillä, kun eräs auto pysähtyi, ja kuljettaja kertoi nähneensä Nurmisen tiellä juuri ahmapesueen emän ja kaksi poikasta, kävimme tarkistamassa jäljet. Samoihin aikoihin Vehmasjärvellä oli liikkunut myös yhtä iso ahmapesue. Myöskin susista oli ensimmäiset näköhavainnot kesäkuussa.

Heinä- elokuussa susihavaintoja tekivät useammat henkilöt. Nurmeseudulta länteen päin lähteneet hukat oli-

vat perustaneet perheen, uros ja naaras olivat saaneet neljä poikasta, joiden revierin länsilaita on aivan lähellä mökkiämme, lähimmillään on tehty näkö ja jälkihavaintoja vain muutaman kymmenen metrin päässä.

Lumien tultua ajelimme metsäautoteitä lähiympäristössä. Yllättävää oli se että metsän jäljistä ylivoimaisesti eniten oli ahmojen ja susien jälkiä, sitten tulivat vasta esim. jänis, hirvi, linnut ja pikkunisäkkäät. Väkisin tulee mieleen kun ulkoiluttaessamme koiraamme (pienikokoinen mäyräkoira) on katseltava ympäristöä tarkemmin, sillä onhan se sudelle vain pieni suupala

Pikkunahkiaisia kauhomalla!

Kaivinkonemies Auvo Varis ylen ällistyi Kiuruveden Kotajoella 24.5.2007. Ruopattiin väljemmäksi vesiväylää, kun maahan kaadetun mutaliejun myötä kauhasta alkoi tippua kiemurtelevia otuksia.

Eivät ne olleet ankeriaan poikasia, kuten ensin arveltiin, vaan pikkunahkiaisia (*Lampetra planeri*). Tietäen länsirannikkomme nahkiaisten olevan savustettuina suurta herkkua, Kiuruveden ukot utelivat heti: "Minkä merkkisen konjakin kera näitä nautitaan?"

Mikä siis on tämä outo otus?

Siihen sietää suhtautua kunnioituksella, sillä nahkiaisit ovat asuneet tällä taivaankappaleella jo huiman pitkään, yli 200 miljoonaa vuotta eli jo ennen hirmuliskojen aikaa. Pikkunahkiainen on sukunsa pienin laji, jota tavataan lähes koko Euroopassa Lapista Italian saappaan kärkeen. Se on löytänyt itselleen turvallisen asuinsijan pikku virtojen pohjamudasta. Kukapa siellä häiritsisi - ellei Auvo tule?

Nahkiaisia ei vielä hiljattain luettu ollenkaan kaloihin, vaan omaan ympyräsuisten ryhmäänsä. Nyt ne on taas korotettu nahkiaiskaloiksi. Imukuppimainen suu on todellakin pyöreä, sarveishampaiden reunustama. Pikkunahkiainen ei kuitenkaan tartu kalojen kupeeseen loiseksi, kuten eräät isommat sukulaisensa. Itse asiassa aikuinen ei syö yhtään mitään! Suolikin sillä surkastuu.

Pääpuolessa huomio kiintyy suun lisäksi pisteriviin. Siinä on seitsemän kidusauk-

koa hapen saamiseksi. Saksalainen kutusuukin nahkiaista nimellä *Neunauge* eli yhdeksänsilmä. Tällöin on sivusta katsoen ynnätty 7+varsinainen silmä + sierain.

Kotajoen pikkunahkiaisväki oli ilmeisesti kutuhommissa. Sitä varten ne etsivät hiekkapohjaa, johon kuopivat matalan syvennyksen. Häät ovat keväällä veden lämmentyä noin +11 asteeseen. Sokea toukka kaivelee kuusi vuotta pohjaliejua syöden pikku leviä ja alkueläimiä. Vähitellen muodonvaihdon kautta lapsen silmät ja kidusaukot puhkeavat aikuistumisen myötä.

Tällä lajilla ei siis ole mitään pitkiä kutuvaelluksia, kuten länsirannikkomme tunnetummalla nahkiaisella (*Lampetra fluviatilis*). Sehän nousee syyspuolella massoittain merestä makeaan veteen, kuten Siikajokeen ja Kalajokeen.

Vähäistä pikkunahkiaista ei juuri kannata savustamaan ruveta. Sen sijaan näitä luikeeroita on käytetty pitkänsiiman syötteinä. Nuoria yksilöitä onkin joskus löydetty joukoittain pienten taimenten mahoista.

Kokeilimme Kotajoen veitikoita akvaarioonkin ottaa. Huonosti siinä kävi, ja vasta myöhemmin opimme, että pikkunahkiaisien tappava veden lämpö on 28-31 C. Sitä paitsi aikuiset yksilöt kuolevat muutenkin heti kudun jälkeen alle seitsenvuotiaina. Mikä ne tappaa, ei tiedetä.

Tapaus Rasinkallio

Kolmisen kilometriä Niemisen järvestä lounaaseen on Rasinkallio, jonka yli voimalinja

kulkee. Linjan länsipuolella on säästynyt useampia hehtaareita yksityisomistuksessa olevaa vanhaa taigametsää, Iisalmen komeinta.

Alueella on järeitä haapoja ja isoja, naavaisia kuusia, kaatuneita sammaleisia runkoja ja louhikkoa. Paikalla on vuosikautia pesinyt viirupöllö ikivanhan petäjän keloutuneessa tyvionkalossa. Myös kanahaukan pesä oli asuttu keväällä 2007. Vuotta varhemmin siinä pesi korppi.

Suurimpien puiden tyvillä oli kymmenittäin liito-oravan pipanoita. Tämä on ekologisesti erityisen kiintoisaa osoittaessaan liiturin pystyvän selviytymään saalistajien naapurina, mikäli metsä on alkuperäisessä asussaan eli kyllin sakeaa.

Toukokuussa UPM ripusti puihin tulevan hakkuun merkiksi nauhat. "Emme huomanneet erikoista, eikä alue ollut valtakunnallisessa suojelutiedostossa". Muutamassa tunnissa MOTO olisi murskannut metsän. "Meillä olisi ollut lupa vaikka avohakata alue". Kiireessä tilanne tuotiin julki lehtikirjoituksella ja ilmoittamalla Pohjois-Savon ympäristökeskukseen. Lisäksi paikallisradio kutsui neuvotteluun

viimeksimainitun ja UPM:n edustajat, sekä allekirjoittaneen.

UPM:n ympäristöpäällikkö totesi, että tarve kesähakkuihin oli nyt erityisen iso, koska leuto talvi oli korjuuhuono. Hän väitti, että yleensäkin vain promille koko maan metsälintupesinnöistä tuhoutuu kesähakkuissa.

Ympäristökeskuksen ylitarkastajan mukaan taas maanomistajaa ei voi pakottaa luopumaan hakkuista, jos alueella ei ole suojeluvarausta. - Toisaalta keskus ei voi antaa lupaa hävittää liituri- ja petolintupesäalueita ilman tosi painavia, yleisen edun mukaisia syitä (rautatie tms).

On syytä aavistella, että tällaista tapahtuu Suomessa muuallakin. Useimmiten paikalla ei ole ketään, joka asettuisi poikkitehokseen: voihan vaarassa olla vaikka oma leipäpuu. Sopii miettiä, mitä tämä vaikuttaa esimerkiksi liiturikantoihin nimenomaan puistojen, pihojen ja hautausmaiden ulkopuolella. Näillä paikoillahan järeät sekapuut säilyvät pisimpään.

Majava - ”ekosysteemi-insinööriä”

Luonnossa avainlajeiksi kutsutaan sellaista lajia, joka vaikuttaa erittäin voimakkaasti ympäröivän ekosysteemin toimintaan ja rakenteeseen. Avainlajin vaikutus voi perustua pelkästään lajin olemassaoloon tai sen aikaansaamiin muutoksiin ympäröivässä ekosysteemissä.

Majavat muuttavat elinalueensa ekologiaa huomattavasti rakentamalla patoja ja nostattamalla tulvan. Padon rakentamisen seurauksena vesi nousee puron tai lammen laskuajan vedenpintaa korkeammalle ja kuiva maa muuttuu tulvan peittämäksi vesihabitaatiksi, jolloin alueen kasvillisuus ja elinolosuhteet muuttuvat voimakkaasti. Alkuperäisen kuivan maan kasvit jäävät veden alle kuolemaan ja vesikasvillisuus runsastuu pikkuhiljaa uusilla vesialueilla. Rantaviivan paikka ja veden syvyys muuttuvat. Pato myös pidättää takanaan huomattavan määrän sedimenttejä ja orgaanista ainesta, jotka ilman patoa kulkeutuisivat veden mukana alavirtaan.

Veden alla entisen kuivan maan kasvit lahoavat ja veteen vapautuu suuri määrä ravinteita. Rehevöitynyt, ravinteikas vesi toimii oivana kasvualustana vesikasveille ja vedessä eläville erilaisille detritusta syöville selkärangattomille eläimille. Selkärangattomat eläimet runsastuvatkin

huomattavasti majavien tulvaamalla alueilla.

Majavatulvikoista hyötyvät myös selkärangaiset eläimet. Runsastuneet selkärangattomat eläimet lisäävät kalojen ravintokohteiden määrää, jolloin niillä on paremmat edellytykset kasvaa nopeammin ja isommiksi. Myös monet nisäkkäät käyttävät hyväkseen majavien vieraanvaraisuutta. Pienemmät eläimet, kuten vesimyyrät ja piisamit, hakevat majavien pesästä suojaa ja lämpöä talvella. Jänikset ja hirvieläimet puolestaan saapuvat syömään valmiiksi kaadettujen puiden kuorta ja oksia. Saukko saa vapaata vettä padon luota pakkasellakin.

Majavatulvikoilla on suuri vaikutus myös linnustoon. Tikat, kahlaajat, pääskyt ja monet vesilinnut hyötyvät majavatulvikoista eri tavoin. Lintujen elinympäristön valintaan vaikuttavat mm. ravintokohteet, pesimispaikat ja suojaava kasvillisuus. Sorsalintujen kannalta hyvä habitaatti tarkoittaa rehevää, matalaa vesialuetta, jolla on runsaasti ravintokohteita, paljon matalaa rantavettä ravinnon hankkimiseen, kasvillisuutta suojaksi lintupetoja vastaan ja avovettä

maapetoja vastaan. Majavatulvikot täyttävät loistavasti kaikki edelliset vaatimukset ja ne ovatkin hyvin suosittuja alueita vesilintujen keskuudessa. Evolla tehdyissä tutkimuksissa selvisi, että 70% alueen sorsapoikueista hakeutui majavatulvikoil- le, vaikka Evon kaikesta rantaviivasta vain 7% sijaitsee majavan aikaansaamilla tulva-alueilla. Sorsan poikasten on todettu myös selviävän huomattavasti paremmin

aikuisiksi majavatulvikoilla kuin tavallisi- ssa järvillä.

Myös ihminen voi toimia majavan tavoin ekosysteemi-insinöörinä ja perustaa kei- notekoisien tulva-altaan. Suositeltava ve- dennosto on n. 20 cm, ja altaan koko alle pari hehtaaria.

Piirroksia: Roti Niemeläinen

Uolevi Skarén

Kirjekyyhky harhautui lisälmeen

Merja Huttunen löysi 14.5.2007 Lapin- niemeltä tieltä kuolleen kalliokyyhkyn (*Columba livia*), jolla oli jaloissa kaksi rengasta. Vasemman koiven vihreä viesti FIN 06/6911 kertoi syntymävuoden. Pu- naisessa renkaassa oikealla oli numero 74 74.

Soitto Suomen rotukyyhky-yhdistykseen (044-0947 263) paljasti linnun omistajak- si Kamil Akbab'in, joka nimestään huoli- matta asuu Kestilässä. Sieltä varmistui,

että kyseinen lintu oli lähtenyt omille teilleen keväisten lentoharjoitusten aika- na. Tuolloin ei ollut mitään kirjekyyhky- kilpailuja.

Viestintuoja oli lentänyt harhaan Oulujär- ven länsipuolelta noin sata kilometriä kaakkoon.

Ylä-Savon pöllöistä 2007

Joskus näkee väitettävän, että myyräsyklien kulku pystyttäisiin ennustamaan. Turha toivo, kuten taas huomattiin. Vuosi sitten jyrksijäkannat pöllöineen täällä romahdivat. Teorian mukaan nyt olisi siis pitänyt olla ”nousuvuosi”, mutta lama vain syveni. Seuraavassa kevään helmipöllöpönttötilastoa:

	Autiot	Asutut
Lapinlahti	1	-
Iisalmi	11	-
Vieremä	1	-
Sonkajärvi	19	3
Rautavaara	6	-
yht.	38	3

Nyt siis 41 pöntöstä vain kolme (7,3 %) oli asuttu, kun vastaava luku vuosi sitten oli 13/43 eli 30,2 % (ks. Iisalmen Luotouutiset 2006). Näistäkin kolmesta pesueesta yksi tuhoutui myrskyn heitettyä pois katon, jolloin emo hylkäsi asunnon. Molemmissa muissa oli neljä munaa, joista aikanaan poikaset lähtivät maailmalle. Kovat ajat niillä oli edessä. Sukevan koeppynti heinäkuussa 2007 (117 loukkuvuorokautta) tuotti vain neljä jyrksijää: yhden pelto- ja kolme metsämyyrää. Lähes koko saalis oli päästäisiä: 93 % eli 53/57 yksilöstä.

Helmipöllöpönttöjen saaliseläiminä todettiin vain kolme peippoa, jonkin rastaan sulat, sekä mustapäästäisuros, kotihiiri,

metsä- ja peltomyyrä. Kolmeen pönttöön oli telkkä taas muninut – samoihin kuin vuotta varhemmin. Liekö kyseessä aina samat emot, vai miellyttävätkö nuo paikat vain ylipäänsä telkkiä? Jyrksijäkatoa kuvastavat myös 11 asumatonta varpuspöllöpönttöä sekä suo- ja sarvipöllöjen kauteissa olo.

Nisäkkäistä kahdella pöntöllä oli asunut näättä kakkien katolle, jolta löytyi myös kuivaneita pihlajan marjoja, kai nädän välipaloiksi. Kuuteen pönttöön orava oli suunnitellut pesää ehtimättä poikia ennen kuin poistin risut ja pehkut. Vain Iisalmen Kihlovirralla oli pesintä alkanut varhain: 18.4 pöntössä oli jo viisi isoa poikaa, lähes valmiita lähtemään maailmalle.

Huuhkajalla tuntui menevän muita pöllöjä paremmin, mutta ainahan sille riittääkin saalista, kuten pupuja. Iisalmissa rengastettiin 1+3 poikasta hakkuuaukeilla oleista pesistä. Tuo yksi oli samassa paikassa kuin vuosi sitten.

Kolmen pojan pesän löysi sattumalta Tarmo Saastamoinen sieniretkellä. Kävin paikalla uudestaan vielä 5.7. Ilmeisesti kuopus huuteli 60 metriä pesästä harvakseltaan ”ätsh” ilmoitukseksi emolleen. Tämä olikin valppaana lähistöllä ja tuli kelon oksalle uhkailemaan.

Kuva: Jarmo Yliluoma

Sopulisyksy

Otsalamppuni sinertävä valo heilahtelee puuttomassa tunturissa. Olen lähtenyt liikkeelle mielestäni oikeaan aikaan, ilta-hämärissä. Pari suopöllöä leijuu aavemaisesti ylitseni. Syyskuun puolivälistä huolimatta täällä ylhäällä on jo pikku pakkanen.

Utsjoella liikehtii nyt pitkästä aikaa tunturisopuleita. Tämä kirskuva, ruskanväri-
nen äkäpussi on rauhoitettu, mutta niitä menee lapinmyyräloukkuihini pienen lompolon rannalla. Koko rauhoituksella ei sinänsä ole tässä mitään merkitystä, sillä sopuleita kuolee kymmenittäin joka yö. Kaikki ansani ovat kuitenkin koskematta. Mitä tämä on? Joko tuli täysi romahdus?

Vielä mitä - seuraavana aamuna saan taas nylkemistä. Otukset lähtivät liikkeelle vasta ihan pimeässä. Viisasta, sillä hämärissä pöllövaara on suurimmillaan. Ja minä kun kuvittelin istuvani rantakivellä seuraamassa otsalamppuineni sopulijonoa, joka pinkoo vierestä paljon pipanoitua pikku polkuaan pitkin.

Päivällä näitä nakertajia näki liikkeellä vain poikkeustapauksissa. Sen ymmärsi: taivaalla kaartelevat piekanat olivat äkkiä uhkarohkean niskassa. Silti äksyilijän saattoi valoisaankin aikaan kohdata kiivettessään karuja rinteitä. Jostakin ahtaasta kivenkolosta kuului harmistunut vinkaisu, ja kaveri pyrähti parempaan piiloon.

Nylkiessäni saalista totesin sopulikansan yhä olevan kylläisessä kunnossa: ihon alla oli tukevasti rasvaa. Monesti mahatkin

pullistelivat sammalta ja heinää. Nälkä niillä ei voinut olla. Rasvan lisäksi niitä lämmitti juuri valmistuva tuuhea talviturkki. Ravintopula saattoi silti tulevaisuudessa uhata, mikäli kanta yhä kasvaisi. Vaellus olisi siis ennalta ehkäisevä keino ylikansoituksen torjumiseksi.

Kuva: Uolevi Skarén

Kyllä sopuleita kuolikin. Monet hukkui-
vat lähdettyään ylittämään parisataamet-
ristä Tenoa. Useimmat lienevät olleen pe-
räisin Norjan puolelta, osa ehkä meiltä-
kin: virta nakkasi takaisin lähtösuvan-
toon. Laskin erään kosken alapuolelta
500 metrin matkalta 350 vainajaa. Kym-
menkunta tuoretta otin mukaani. Valtaosa
oli enemmän tai vähemmän riekaleina,
sillä etenkin varikset partioivat rannalla.

Tyynellä säällä sopuli ui helposti vaikka kilometrin. Sen sijaan matalakin aallokko hukuttaa sen pian. Tästä johtuu harhaku-

va sopulilaumoista: aallot kasaavat yksittäisiä kuolleita rannoille. Tenolla aallokko oli pientä, mutta ilmeisesti voimakas virta riitti uuvuttamaan uskalikon.

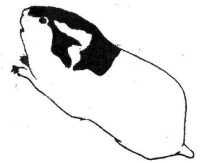
Myös maanteiltä löytyi uhreja päivittäin. Ajoin hitaasti kuuttakymppiä 50 kilometrin välin Nuorgamista Utsjoen cityyn. Laskin tältä pätkältä 105 vainajaa. Voisi kuvitella, että ne olivat autoon törmänneitä. Ne eivät kuitenkaan olleet yleensä lististyneitä. Niiltä saattoi puuttua pää tai koko eturuumis. Monet olivat ihan ehjänkin näköisiä.

Ei niitä silti tauti ollut tappanut, vaan jokin peto. Arvelen asialla olleen lähinnä ketun tai pöllöjen, joiden neulanterävien kynsien jäljet paljastuivat vasta nylkiessä. Kärpän kakkoja en nähnyt missään.

Eräs toimittaja runoili: lemменkiihko ajoi sopulit liikkeelle. Tämä on silkkaa ruune-

periä, sillä koko vaellusväki oli seksilevossa. Esimerkiksi vanhojen naaraiden kohtu oli pienenemässä, ja synnytyksistä kertovat istukan arvet katoamassa. Tosin ruumiinavauksissa paljastui myös, että eräät nuoret urokset olivat jo pikku hiljaa valmistautumassa talvilisääntymiseen: kivekset olivat selvästi kasvaneet, vaikka kypsiä siittiöitä ei vielä löytynyt. Sopulit saattavat lisääntyä paksun, lämmittävän lumipatjan alla, mikäli syötävää sammalta riittää. Jäkälä ei niille kelpaa, vaikka poromies voi muuta väittää.

Menneiden vuosien kokemukset osoittavat, että sopuliväki jälkeläisineen voi hiippailla pitkällekin etelään, aina Kemiin tai Kuusamoon asti. Lähtiessäni löysin eteläisimmät Kaamasesta. Mikä on tilanne ensi vuonna?

Uolevi Skarén

Itikan suora vaati taas saukon

Iisalmessa Peltosalmi ja läheinen Porovesi ovat saukkojen suosimaa aluetta. Otukset merkitsevät reviirinsä säännöllisesti Itikan sillan itäpäässä. Siitä alkava puolikilometrinen suora on saukolle vaaran paikka: vähintään kolme on tässä törmännyt autoon. Luku voi olla huomattavasti isompikin, sillä ainakin kerran tiedetään ohikulkijan poimineen uhrin autoonsa toimittamatta sitä poliisille tai museoon.

Niin oli vähällä käydä myös 22.9.2007. Onneksi osuin paikalle heti aamulla ottaen kyytiin yhdeksänkiloisen uroksen suo-

ran kaupungin-puoleisesta päästä.

Tämä ”Piensalmi” on erityisen vaarallinen siksi, että vesi ulottuu siinä molemmin puolin tien penkkaan asti. Mitään rumpua ei ole, joten saukoilla on houkutus nousta ylittämään tie. Rumpukaan ei välttämättä auttaisi.

On tapauksia, joissa saukko on sellaista selvästi pelännyt, noussut tielle ja kuollut. Parasta olisi, jos turha 80 km/h nopeusrajoitus tuolla tien pätkällä laskettaisiin kuuteenkymmppiin.

Myöhäinen pikkulepinkäinen

Pikkulepinkäinen oleskeli Peltosalmen maatalousoppilaitoksen navetan läheisyydessä 20.-23.10.2007. Linnun löysi Tarmo Huttunen. Pikkulepinkäinen teki ennätysten, koskaan aikaisemmin lajia ei ole tavattu Pohjois-Savossa näin myöhään syksyllä. Entinen ennätys oli 10.10. Sen verran merkittävästä havainnosta oli kysymys, että se mainittiin valtakunnan päälehdessä Lasse J. Laineen toimesta.

Kuva: Jarmo Yliluoma

Pertti Kaarakainen

Museotiedotus

Museo on toiminut edellisvuosien tapaan, tosin työvoimatoimiston rahanpuutteen vuoksi jouduttiin työskentelemään puoli-toista kuukautta vain yhden näyttelyvalvojan voimin. Mutta loppuvuonna saatiin lisäävustusta, tilanne parani ja palattiin normaaliin päiväjärjestykseen. Syyskesällä kutsuimme kaupungilta päättäjiä vierailulle esitelläksemme museojuuttuja ja kertoaksemme mitä kaikkea se pitää sisällään. Harmiksemme sieltä ei tullut, tai ”ehtinyt” tilaisuuteen kukaan. Kotisivuil-

lemme on tullut vuoden aikana lisää materiaalia, käykäähän katselemassa ja lähettäkää vinkkejä mitä toivoisitte lisää, myös olette tervetulleita käymään itse luontomuseossa.

Jos ystäväpiirissänne on joku joka olisi halukas liittymään jäseneksi joko Suomen luonnonsuojeluliittoon tai vaikka paikallisyhdistykseemme, ohjeet löytyy kotisivuiltamme:

www.iisalmenluontomuseo.net

Lehden julkaisija:

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys

Yhdistyksen osoite

Iisalmen luontomuseo
Kirkkopuistonkatu 9
74100 IISALMI

Sähköposti:

toimisto@iisalmenluontomuseo.net

Kotisivu:

www.iisalmenluontomuseo.net

